

Interno glasilo Zavoda Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik
Št. 24, letnik X., junij 2016
Izhaja do 4-krat letno v elektronski obliki.
Odgovorna oseba za glasilo: Jasmina Bauman
Uredila: Darja Fišer
Lektorirala: Ana Jurkovič
Avtorski prispevki ne odražajo nujno stališč Zavoda ZTSZJ.
Elektronski naslov uredništva: zdruzenje@tolmaci.si

Ko govorijo roke

UVODNIK

Darja FIŠER

Charles Handy je dejal: »Najpomembnejše učenje se dogaja v resničnem življenju ob resničnih problemih, ne v učilnicah.« In res je tako. Vsaj pri učenju slovenskega znakovnega jezika. Današnja številka je posvečena učenju, vsebinam, ki so pomembne pri pripravi na poklic tolmača/tolmačice slovenskega znakovnega jezika.

V uvodu je predstavljena študija na temo usposabljanja tolmačev znakovnega jezika za tolmačenje gluhoslepim osebam v evropskem prostoru. Na tem področju se Slovenija ne razlikuje od drugih evropskih držav, ki so sodelovale v raziskavi.

V nadaljevanju so članki s posameznimi vsebinami, ki jih imajo slušatelji v pripravljalnem programu za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije: od predstavitve prenovljenega programa Natalije Spark, do članka o študijah gluhih mag. Dušana Dvorščka in članka o zavestnem tolmačenju Matica Pavliča. Tolmač slovenskega znakovnega jezika mora dobro poznati zakonodajo, ki daje okvir in ureja področje storitve tolmačenja, zato sledi članek, ki predstavlja področje socialnega varstva, ki ga zahteva nacionalna poklicna kvalifikacija. Glasilo zaključujemo s prispevkom Metke Knez, uporabnice in članice MDGL, o razstavi o vodi v Sloveniji in Južnem Sudanu v Mestnem muzeju Ljubljana.

Želimo vam prijetno branje.

Prispevki

USPOSABLJANJE TOLMAČEV SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA ZA GLUHOSLEPE OSEBE,
Jasmina BAUMAN 3

NOV IZOBRAŽEVALNI PROGRAM ZA KANDIDATE ZA PRIDOBITEV NAZIVA TOLMAČICA/TOLMAČ SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA,
Natalija SPARK 6

UVOD V ŠTUDIJE GLUHIH,
mag. Dušan DVORŠČAK 8

ZAVESTNO TOLMAČENJE,
Matic PAVLIČ, Univerza Ca' Foscari v Benetkah 9

TOLMAČ SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA MORA DOBRO POZNATI ZAKONODAJO, KI DAJE OKVIR IN UREJA PODROČJE STORITVE TOLMAČENJA,
Darja FIŠER 11

OGLED RAZSTAVE O VODI V SLOVENIJI IN JUŽNEM SUDANU V MESTNEM MUZEJU LJUBLJANA,
Metka KNEZ, uporabnica in članica MDGL 13

USPOSABLJANJE TOLMAČEV SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA ZA GLUHOSLEPE OSEBE

Jasmina BAUMAN

Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik je leta 2011 organiziral posvet na temo *Tolmačenje osebam z gluho-slepoto – ovire in dileme*, na katerem so poleg predstavnikov različnih ministrstev sodelovali takratna predsednica in člani društva DLAN, njihova sedanja sekretarka, predstavniki in člani Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije in predsednik Sveta za slovenski znakovni jezik. Takratna predsednica društva DLAN je izrazila veselje nad organizacijo takšnega posveta, ki je bil prvič izpeljan v slovenskem prostoru. Na posvetu je bil podan predlog, da se v okviru Zavoda Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik začne usposabljanje tolmačev slovenskega znakovnega jezika tudi za gluhoslepe osebe in da je treba razširiti pristojnosti Zavoda Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik na vse uporabnike znakovne komunikacije, tudi na osebe z gluhoslepoto.

Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik je sledil sprejetim pobudam in v okviru efsli (European forum of sign language interpreters) smo izvedli anketo glede usposabljanja tolmačev za gluhoslepe v državah EU. V anketi je sodelovalo 12 držav, članic efsli: Danska, Belgija, Estonija, Finska, Italija, Norveška, Poljska, Portugalska, Srbija, Škotska, Španija in Švica. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kako poteka izobraževanje/usposabljanje tolmačev za gluhoslepe osebe, ali obstaja poseben poklic za tolmačenje gluhoslepim osebam, ali so tolmači gluhoslepim osebam samo v vlogi tolmačev ali tudi osebnih asistentov (spremljevalcev), kakšen je način komunikacije gluhoslepim oseb, kakšna je tarifa za tolmače gluhoslepim osebam in ali obstaja poseben zakon, na podlagi katerega gluhoslepe osebe uveljavljajo pravico do tolmača.

1. Izobraževanje/usposabljanje tolmačev za gluhoslepe

Rezultati kažejo, da v večini držav ne obstaja poseben program izobraževanja/usposabljanja tolmačev za gluhoslepe. Ta poteka v okviru enovitega programa usposabljanja tolmačev znakovnega jezika, tako da je v okviru programa predviden poseben modul »tolmačenje gluhoslepim osebam«.

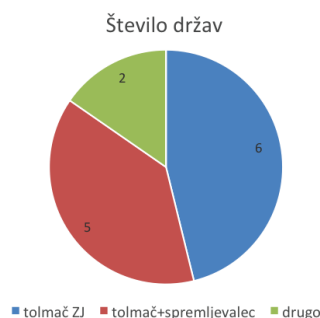
2. Poklicna kvalifikacija tolmačev za gluhoslepe

V šestih državah tolmači za gluhoslepe nimajo posebnega naziva oziroma poklica, temveč so to tolmači znakovnega jezika. Na Danskem uporabljajo tako naziv tolmač znakovnega jezika kot tolmač znakovnega jezika s specializacijo, v treh državah pa je to poseben poklic (v Švici ga poimenujejo asistent za gluhoslepe, na Škotskem je to razlagalec za gluhoslepe, t. i. *deafblind manual interpreter*, in na Poljskem tolmač vodič).

3. Vloga tolmača za gluhoslepe

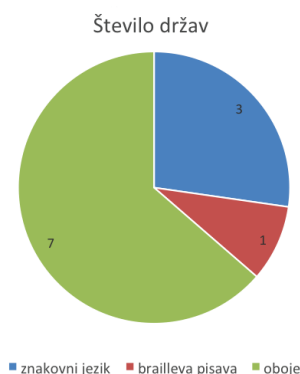
V nadaljevanju nas je zanimalo, kakšna je vloga tolmača znakovnega jezika za gluhoslepe, predvsem pa, ali tolmači prevzamejo tudi vlogo spremljevalca, vodiča.

Glede na dobljene rezultate ugotavljamo, da v šestih državah tolmači znakovnega jezika samo tolmačijo gluhoslepim osebam, v petih državah so tolmači tudi spremljevalci oziroma vodiči gluhoslepim osebam, na Škotskem je to komunikacijski vodič (*guide communicator*), v Estoniji pa so tolmači znakovnega jezika tudi vodiči, ki gluhoslepim opisujejo celotno dogajanje.

4. Način komunikacije gluhoslepih oseb

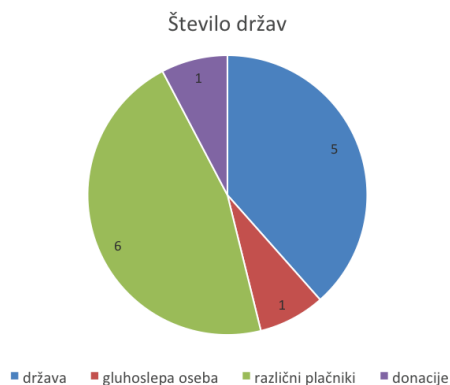
Gluhoslepe osebe uporabljajo različne načine sporazumevanja, od znakovnega jezika, brajice ipd. Zanimalo nas je, kateri način komunikacije je prevladujoč v posamezni državi.

Na podlagi dobljenih odgovorov ugotavljamo, da v večini držav gluhoslepe osebe uporabljajo tako znakovni jezik kot Braillovo pisavo. Samo z znakovnim jezikom se sporazumevajo v treh državah, v eni pa uporabljajo samo Braillovo pisavo.

5. Vrsta tehničnih pripomočkov in plačnik pripomočkov

Ugotoviti smo želeli, katere vrste tehničnih pripomočkov uporabljajo gluhoslepe osebe, vendar teh odgovor nismo prejeli, ker tolmači o tem niso seznanjeni. Zanimalo nas je tudi, kdo krije stroške tehničnih pripomočkov, kar se razlikuje od države do države.

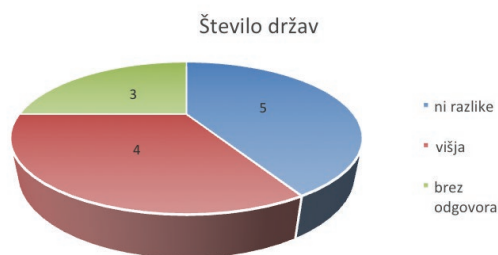

Način financiranja tehničnih pripomočkov za gluhoslepe je zelo različen. V nekaterih državah stroške tehničnih pripomoč-

kov krije država sama (Danska, Belgija, Norveška, Škotska, v Španiji krije stroške država le za javne potrebe, za privatne potrebe pa ne). V Estoniji, na Finskem in v Italiji krije stroške tehničnih pripomočkov lokalna skupnost (v Estoniji stroške tehničnih pripomočkov krije tudi gluhoslepa oseba sama). Na Portugalskem krijejo tehnične pripomočke iz prejetih donacij, na Poljskem stroške tehničnih pripomočkov krijejo organizacije gluhoslepih, v Švici pa zavarovalnice.

6. Primerjava urne postavke med tolmačem ZJ in tolmačem za gluhoslepe osebe

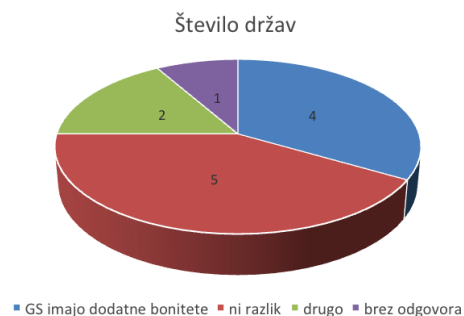
V nadaljevanju smo primerjali urne postavke za tolmačenje gluhoslepim osebam in tolmačenje gluhim osebam.

Razvidno je, da je v večini držav cena ure tolmačenja enaka, tako za gluhe kot za gluhoslepe, razen v štirih državah (Finska, Italija, Poljska, Danska, kjer je cena višja), tri države pa na zastavljeno vprašanje niso odgovorile.

7. Primerjava zakonskih pravic med gluhi in gluhoslepimi osebami

Naslednje področje je področje zakonskih pravic, ki jih imajo gluhe oziroma gluhoslepe osebe v posamezni državi. Zanimalo nas je predvsem, ali obstajajo kakšne razlike.

V štirih državah imajo gluhoslepe osebe dodatne pravice v primerjavi z gluhi. Te bonitete se nanašajo predvsem na upravičenost večjega števila ur tolmačenja (Švica, Norveška, Finska, Belgija), v petih državah gluhoslepe osebe niso deležne nobenih dodatnih zakonskih pravic (Danska, Škotska, Portugalska, Poljska, Italija), v Estoniji pa so dodeljene pravice odvisne od posameznikovih potreb.

8. Zakonska podlaga za pridobitev tolmača za gluhoslepe osebe

Pri tem vprašanju nas je zanimalo, na podlagi katerega pravnega akta gluhoslepe osebe uveljavljajo pravico do tolmača. Iz grafa je razvidno, da v 10 državah pravico do tolmača uveljavljajo na podlagi istega zakona kot gluhe osebe, v eni državi nimajo zakonske osnove, na Portugalskem pravico do tolmača uveljavljajo na podlagi istega zakona, ko gluhoslepa oseba uporablja znakovni jezik, v drugih primerih pa na podlagi zakonodaje za slepe osebe.

ZAKLJUČEK

Iz rezultatov lahko ugotovimo, da v večini držav, članic efsli, ne obstaja poseben program usposabljanja za tolmače gluhoslepim osebam, temveč tovrstno usposabljanje poteka v okviru enovitega programa za tolmače znakovnega jezika. Prav tako ne obstaja poseben poklic za tolmače gluhoslepim osebam oziroma je to v okviru kompetenc tolmačev znakovnega jezika. Vloga tolmačev znakovnega jezika je v državah tudi

različno urejena. V nekaterih državah so tolmači sočasno tudi vodiči gluhoslepim osebam in jim opisujejo celotno dogajanje. Kot način komunikacije prevladujeta tako znakovni jezik kot Braillova pisava, je pa v največji meri prilagojen individualnemu načinu sporazumevanja gluhoslepe osebe in v odvisnosti od ostanka vida. V okviru vprašalnika smo želeli ugotoviti, katere tehnične pripomočke uporabljajo gluhoslepe osebe, a žal na to vprašanje nismo prejeli odgovorov, ker tolmači iz drugih držav s tem niso seznanjeni. Pojasnili so nam, da se sistem financiranja tehničnih pripomočkov razlikuje od države do države, saj v nekaterih državah celotni strošek krije država, v drugih pa ta znesek bremeni lokalne skupnosti in zavarovalnice, so pa primeri, ko te stroške krijejo organizacije gluhoslepih same (Poljska). Glede višine plačila stroškov tolmačenja gluhoslepim osebam ni bistvene razlike, saj je cena storitve izenačena za razliko od štirih držav, kjer je cena tolmačenja gluhoslepim osebam višja. Tudi primerjava zakonskih pravic med gluhi in gluhoslepimi osebam, vezanih na področje tolmačenja, kaže, da v petih državah gluhoslepe osebe niso deležne dodatnih bonitet, v štirih državah pa imajo pravico do večjega števila ur tolmačenja. Pravico do tolmača gluhoslepe osebe uveljavljajo na isti pravni podlagi kot gluhe osebe in ne obstaja poseben zakon, ki bi jim to pravico dodeljeval.

V Sloveniji gluhoslepe osebe uveljavljajo pravico do tolmača na podlagi Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika. Po podatkih, s katerimi razpolagamo, obstoječi tolmači slovenskega znakovnega jezika tolmačijo tudi gluhoslepim osebam. Način komunikacije je v celoti individualen in prilagojen posamezni gluhoslepi osebi. Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik je sledil sprejetim smernicam na posvetu iz leta 2011. V okviru dvoletnega programa usposabljanja za pridobitev NPK tolmač/tolmačica slovenskega znakovnega jezika izvajamo poseben modul, namenjen tolmačenju gluhoslepim osebam, kar je praksa tudi v večini evropskih držav.

NOV IZOBRAŽEVALNI PROGRAM ZA KANDIDATE ZA PRIDOBITEV NAZIVA TOLMAČICA/TOLMAČ SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA

Natalija SPARK

Oktober 2014 je Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik (ZZTSZJ) po letu 2007 ponovno odprl »vrata« vsem zainteresiranim posameznikom, ki si želijo pridobiti naziv tolmačica/tolmač slovenskega znakovnega jezika (SZJ) s pripravljanim učnim programom.

Slika 1: Učitelji v pripravljalnem programu

Glede na to, da dosedanja veljavni devetmesečni program usposabljanja ni zadostil potrebam znanja kandidatov za suvereno komunikacijo z gluhihimi osebami in za kakovostnejšo pripravo na izpit NPK, sem podala novi predlog, ki podaljšuje izobraževanje na dve leti oziroma štiri semestre. Izbrane vsebine, opredeljene v predmetniku, so vsebine, nujne za obvladovanje tolmačenja in so izraz želja posameznikov, ki si želijo pridobiti nacionalno poklicno kvalifikacijo (NPK). Predmetne vsebine celotnega izobraževanja za kandidate naziva tolmačica/tolmač SZJ sem pripravila v sodelovanju z ZZTSZJ, ki je v nastanku izobraževanja sodelovalo s promocijo programa in nudenjem učnih prostorov. Izobraževanje predvideva, da bodo kandidati prvo leto (prvi in drugi semester) spoznali osnove komuniciranja, uvod v zgodovino gluhih oseb, opredelili poklic tolmača, se poglobili v razvoj notranjih potencialov posameznika in povezali s poklicem tolmačica/tolmač SZJ, ozavestili bodo razliko med slovenskim govornim jezikom in slovenskim znakovnim jezikom in pridobljeno znanje uporabljali v praksi, postopoma pa bodo začeli tolmačiti lažja be-

sedila iz slovenskega govornega jezika v znakovni in obratno. Na koncu prvega letnika program predvideva preverjanje znanja in navodila za morebitno delo (vaje) med počitnicami. V drugem letniku (tretji in četrti semester) se bo na začetku naredil hiter pregled pridobljenega znanja iz prvega letnika, nato se bo že pridobljeno znanje iz prvega letnika nadgradilo v smislu praktičnih vaj. Poudarek bo na simulacijah realnih situacij, s katerimi se bodo kandidati srečevali pri opravljanju poklica tolmačica/tolmač SZJ. V drugem letniku bomo dodali dve novi vsebini, tolmačenje gluhoslepim osebami in zakonodajo s področja socialnega varstva, posebno pozornost pa bomo namenili tudi praksi, ki jo bodo učenci opravljali v okolju gluhih oseb. V novem programu sodelujejo različni zunanji strokovnjaki, kar tudi ni bila dosedanja praksa. Kadar govorimo o izobraževanju tolmačev, je treba vedeti, da je to neformalna oblika izobraževanja odraslih. Ličen (2006, str. 150) neformalno izobraževanje opredeljuje kot izobraževanje z dejavnostmi, ki so namerne, imajo začrtane cilje, po navadi tudi izbrane vsebine, se hitro odzivajo na potrebe ljudi, a ne dajejo formalnih nazivov. Če je v preteklosti izobraževanje znakovnega jezika potekalo bolj kot poskus poenotenja kretenj in je bilo prilagojeno usvajanju osnov znakovnega jezika za otroke gluhih staršev, danes to ni več dovolj. Treba je slediti zahtevam gluhih oseb, predpisom in zakonom, ki se sprejemajo, in zavedanju, da je znanje preplet kompetenc in je uporabno pri delu. Za to pa je potrebno permanentno izobraževanje vseh, ki so pridobili poklic tolmačica/tolmač SZJ. Uspeh pretolmačenega je mnogokrat odvisen prav od tolmača; tako odnosov do gluhih uporabnikov kot do vsebin, ustreznosti njegovega tolmačenja, intelektualnega nivoja, iznajdljivosti in angažiranosti. Usoda vsebine sporočila, je, kot je zapisal Brajša (1993, str. 37), bistveno odvisna od tega, kaj se dogaja med pošiljanjem sporočila, njegovim prejemnikom in sporočilom. Kaj hitro se zgodi, da tolmač brez prej omenjenih kompetenc, ne glede na trud, tolmači tako, da sporočilnost zvodeni oziroma, kot pravi Brajša (prav tam, str. 37), se lahko »odnosi med pošiljateljem, prejemnikom in vsebino [...] krepijo, slabijo ali izničujejo vpliv sporočila na prejemnika«. Problem pa je lahko še toliko večji, saj lahko pride do popolnoma napačnega tolmačenja tako v znakovni jezik kot v govor.

Slika 2: Učna ura

Na tem mestu se strinjam s T. Vec (2002, str. 68), ki meni, da je učinkovita komunikacija odvisna od učinkovitega pošiljanja in učinkovitega prejetja sporočil. Prvi element učinkovite komunikacije je pošiljanje sporočil, pri čemer morajo biti izpolnjeni trije pogoji: sporočilo mora biti razumljivo, pošiljatelj mora biti zaupanja vreden, potrebna je povratna informacija (feedback) o vplivu sporočila na prejemnika.

Še dandanes lahko kot osnovno strokovno gradivo uporabimo *Priročnik za prevajalce gluhih osebam* (1969), kjer je navedeno, da so tolmači »ušesa gluhega«, vedoč, da se preko in skozi njih oblikuje govorni stik med gluho in sliščečo osebo. Še več. Kot je zapisano, ko tolmač na predavanjih tolmači, pravzaprav prevzame vlogo predavatelja, je tudi mediator v situaciji, ko se srečata gluha in sliščeča oseba, ki ni nikoli bila v stiku z gluhi, saj je treba pojasniti način komuniciranja z gluhi, in je informator javnosti o gluhi skupnosti in gluhoti. In prav od njegovega odnosa in kompetenc je odvisna kakovost njegovega tolmačenja. Dejavnost tolmača za gluhe je raznovrstna; narava njegovega dela ni samo pasivni prevajalec, je »transmitor« (prenašalec) besed sliščečim in gluhih osebam.

Literatura:

- Brajša, P. (1993). *Pedagoška komunikologija*. Ljubljana: Glotta Nova.
- Ličen, N. (2006). *Uvod v izobraževanje odraslih*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Priročnik za prevodioca gluhih licima*. (1969). Beograd: Centar za rehabilitacijo gluhih Saveza gluhih Jugoslavije.
- Vec, T. (2002). Dejavniki učinkovite komunikacije in komunikacijski zakoni. *Sodobna pedagogika* 6 (1): 67–80.

Slika 3: Slušatelji sledijo dialogu v kretnji

IZ TEORIJE V PRAKSO

Sama poučujem pri predmetu tolmačenje iz govora v slovenski znakovni jezik in obratno. V prvih dveh semestrih smo postopoma razvijali »besedni« zaklad kretenj in jih implementirali v prakso. Sledila sem znanju in sposobnostim učencev in temu prilagajala težavnost tolmačenih vsebin. V učni proces izobraževanja vključujem tudi gluhe osebe, da učenci vidijo neposreden odziv in razumevanje »naravnega« kretalca. Zdaj, v tretjem in četrtem semestru, pa je poudarek na utrjevanju pridobljenega znanja iz prvega letnika. Moje učno področje se poleg prisotnosti gluhe osebe povezuje s predmetom uspešna komunikacija, ki ga vodi ga. Saša Einsiedler. Širša uporabna znanja komunikacije in znakovnega jezika poskušamo nadgraditi z veščinami javnega nastopanja. Cilj mojega predmeta je širitev osebnega obzorja, prepletanje naučenega in povezovanje različnega znanja, kar loči povprečnega tolmača od dobrega.

UVOD V ŠTUDIJE GLUHIH

Mag. Dušan DVORŠČAK

Začnimo članek z nagradnim vprašanjem: ali veste, kakšna je zveza med gluho osebo in nuno? Ne? Poskusimo z drugim vprašanjem, enostavnejšim: ali veste, kakšna je povezava med gluho žensko in zlatom? Tudi ne? Kakorkoli, odgovora na ti nagradni vprašanji vas čakata na koncu članka, lahko pa vam že zdaj namignem, da zagotovo ne gresta v smer, da imajo vse gluhe ženske rade zlatino ali si želijo postati nune, čeprav se tudi v tem skriva zrno resnice. Zakaj bi imele gluhe ženske drugačne želje kot slišče?

Stereotipi o Gluhih oziroma gluhoti so najpogostejši razlog in tudi posledica, da so odnosi in razmerja med sliščimi in Gluhimi vselej pod nekakšno napetostjo, ki v ljudeh včasih prebuja občutke samaritanstva, skrivnostnosti in človekoljubja, drugič pa bolj negativne, kot so nelagodje, strah in celo sovraštvo. To niso enostavne ali zanemarljive stvari, nad katerimi bi se lahko zgolj vzvišeno zmrdovali in zamahnili z roko. Verjetno ni (sliščega) tolmača, ki ne bi izkusil teh občutkov ali, kar je še bolj zopno, jih doživel in prepoznal tudi v/pri sebi. In ti občutki so lahko prav trdovratni. Koliko tolmačev je že doživel, da so ob svojem uporabniku zaslutili, da nekaj ni v redu, da se od njih nekaj pričakuje, ni pa bilo jasno kaj, in obratno. Vsak izmed nas, ki je že bil v situaciji prevajanja (tudi v SZJ), lahko potrdi, da pri prevajanju ne gre samo za prevajanje med dvema različnima jezikoma, ampak za mnogo več. Kadar prevajamo, prevajamo še tiste drobne, nevidne življenjske vzorce posameznika, ki jih bomo za namen tega članka kar zaokrožili v izraz kulturne razlike.

Zelo na hitro se bomo dotaknili pojma kultura Gluhih. Tu ne mislimo samo na poezijo Gluhih, gledališče ali film. Res je, da so ti trije mediji najbolj vidni del kulture Gluhih in predstavljajo zgolj vrh ledene gore. Pod njimi se namreč skriva cel svet drugačnega načina eksistence, sobivanja in interpretiranja tega, kar se nam dogaja, začeniši z razumevanjem svojega telesa, doživljanjem samega sebe, odnosa do okolice itd.

Študije gluhih se ukvarjajo natanko s temi vprašanji, s preučevanjem socialnega življenja g/Gluhih ljudi s poudarkom na njihovi perspektivi. Pod drobnogled so vzete izkušnje, ki bolj ali manj dramatično oblikujejo njihovo življenje: družina, srečanje z medicinskim diskurzom, šolanje, srečanje z Gluhimi in z znakovnim jezikom, skupnost Gluhih, raznolika etnična struktura, spolna usmerjenost, delo, zaposlitev, šport, kultura, film, šale itd.

Vsi ti segmenti življenja g/Gluhih oseb sestavljajo tako raznolike načine doživljanja sveta, svetov Gluhih, kot različne načine angažiranja in delovanja v njih. V tem smislu lahko razumemo, da je tudi program študije Gluhih zasnovan interdisciplinarno. V njih se srečujejo spoznanja in metodološki pristopi kulturnih študij, antropologije, zgodovine, psihologije, sociologije, geografije, političnih ved, filozofije in drugih sorodnih humanističnih in družboslovnih disciplin.

Študije Gluhih vključujejo študije o:

- Gluhi kulturi,
- Gluhih ljudeh,
- znakovnem jeziku.

Uvod v študije Gluhih smo na ZZTSZJ izpeljali prvič v šolskem letu 2014/2015, in sicer v okviru programa usposabljanja za pridobitev poklica tolmač SZJ.

32-urni tečaj je slušateljem v dveh delih ponudil informacije o zgodovinskih in kulturnih ozadih razumevanja Gluhe skupnosti s posebnim poudarkom na perspektivi Gluhih, ki živijo v slišči družbi. S slušatelji smo tako raziskali široko paleto izobraževalnih, socialnih, kulturnih, lingvističnih in psiholoških konceptov in jih preverjali s pripovedovanji in izkušnjami Gluhih ljudi, izkušnjami posameznikov, ki živijo v sliščem svetu, vendar se borijo in ustvarjajo nov prostor, prostor Gluhih, ki stavi na druge dimenzije. Sami sebe opisujejo kot kulturno oziroma jezikovno manjšino.

Natančnejši opis našega dela kaže na vrsto najrazličnejših ciljev, ki smo jih ob tem zasledovali.

Ogledali smo si različne koncepte, ki so definirali gluhotu in Gluhe do današnjih dni. Poskušali smo pojasniti novodobne koncepte o gluhoti in Gluhih in pokazati na konstruktivno naravo pojma gluhotu. Razložili smo, kaj pomeni in predstavlja skupnost Gluhih in kdo so njeni člani. Ogledali smo si različne skupine, ki konstituirajo skupnost Gluhih. Poskusili smo potegniti črto med nasprotujočima si idejama: o gluhih kot ljudeh z ovirami in Gluhih kot članih kulturne in jezikovne manjšine. Pojasnili smo posledice razumevanja avdiološko definirane gluhotu in kulturne definicije gluhotu, ki vzpostavlja oznako Gluh z velikim G.

Pri delu smo se uprli predvsem na literaturo iz Anglije, Amerike, Avstralije in Kanade, pa ne samo zaradi besedil, ki so dostopna v angleščini, ampak predvsem, ker je v teh deželah ozaveščenost in podpora tem vsebinam najbolj razvita. Vse druge preostale svetove Gluhih smo si ogledali v kratkih filmčkih, ki smo jih izbrskali na spletu (in ni jih malo). Med drugim smo našli tudi odgovora na naši nagradni vprašanji.

Več med gluhih in nunami je Teresa de Cartagena (1425–?), prva znana gluha oseba, ki je pred dobrimi 500 leti napisala knjigo z naslovom *Gozdiček slabotnih*. V njej je pisala o svojih bojih z osamljenostjo, ki ji jo je prinesla gluhotu, o Božjih razlogih, zakaj ji je to naložil, in o tem, da bi bila njena duša mnogo bolj čista, če ne bi bila nikdar deležna govora, saj slednji povzroči, da se človek zaradi njega bolj posveča zunanjim materialnim rečem kot notranjemu, duševnemu svetu.

Povezava med zlatom in Gluhimi pa je seveda gluha filmska igralka Marlee Matlin. Leta 1986 je pri svojih 21 letih prejela oskarja za glavno žensko vlogo v filmu *Otroci manjšega boga*. Bila je prva in edina Gluha igralka, ki je kadarkoli prejela oskarja. *Otroci manjšega boga* je bil prvi film, v katerem je v posameznem kadru nastopilo več gluhih igralcev naenkrat, ki so kretali! Res pa, da gledalci, ki niso uporabniki ASL, njihovih medsebojnih dialogov niso razumeli, saj producenti niso vključili podnapisov. Le zakaj?

ZAVESTNO TOLMAČENJE

Matic PAVLIČ, Univerza Ca' Foscari v Benetkah

Uvod

Tolmači slovenskega znakovnega jezika (SZJ) strokovno znanje črpajo predvsem iz prakse, šole za tolmače SZJ in izobraževanj, ki jih organizira ZZTSZJ. Nasprotno pa se za tolmače drugih jezikov in jezikovnih kombinacij navadno zahteva univerzitetno izobraževanje. SZJ ni zajet v noben akreditiran univerzitetni izobraževalni program za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije za tolmača, saj gre za manjšinski jezik, ki poleg tega še ni bil koherentno opisan z znanstveno slovnico. Kaj to pomeni za SZJ in za njegovo tolmačenje?

Jezikovno znanje je nezavedno znanje

Ko govorimo ali kretamo, ne razmišljamo o tem, kam bomo postavili osebek in v katerem številu bo stal glagol, zato lahko trdimo, da gre pri uporabi jezika za proces, ki ga navadno ne nadzorujemo zavestno. To pa ne pomeni, da pri tem naši možgani ne sledijo določenim zakonitostim. Te pridejo še posebej do izraza, ko so možgani preobremenjeni in ne morejo dovolj hitro obdelati vseh jezikovnih podatkov. Posledično se pri jezikovnem izražanju v takšnih okoliščinah pojavijo jezikovni zdrsji, na podlagi katerih lahko raziskujemo, kako delujejo jezikovni mehanizmi.

Jezikoslovci s premišljenimi študijami ugotavljajo, da si v spomin hitreje priključimo neko besedo/kretnjo, če smo jo pred tem že »aktivirali« z uporabo njej podobne besede/kretnje. Če smo torej govorili o *hruškah*, bomo v nadaljevanju hitreje našli besedo za *jabolka*, ker besedi povezuje isto tematsko polje in ista nadpomenka (*sadje*). Če smo govorili o *plesu*, se bomo lažje izrazili o *kresu*, ker sta besedi povezani z rimo. Če smo uporabili trpnik, bomo bolj zanesljivo v trpniku tudi nadaljevali – vsekakor raje, kot da bi preklopili v tvornik. Razlika med priklicem predhodno aktivirane oziroma neaktivirane besede, besedne zveze ali jezikovne strukture je minimalna: okoli četrte sekunde, vendar pa je v izrednih jezikovnih okoliščinah že to lahko preveč: možgani si ne morejo privoščiti dodatnega časa za obdelavo podatkov. Namesto iskane besede/kretnje zato izberejo drugo, ki je bolj in prej dosegljiva, vendar manj ustrezna ali celo napačna.

Izredne jezikovne okoliščine, v katerih lahko do opisanih napak pride, predstavlja prav simultano tolmačenje. Pri slednjem mora tolmač slišano najprej sam analizirati (razumeti), nato pa misel vnovič vkodirati v drug jezik, ki ima seveda drugačno slovnico. Čeprav je tolmač lahko dvojezičen (materni govorec/kretalec dveh jezikov, pri čemer oba jezika obvlada na najvišji ravni), lahko zaradi izrednih jezikovnih okoliščin, ki jih predstavlja tolmačenje, nehote (in pogosto tudi nevede) stori napako. Takim napakam se lahko izogne, če ozavesti proces tolmačenja in hkrati na zavestni ravni spozna slovnico obeh jezikov. Kot otroci smo namreč svoj materni jezik usvojili nezavedno, brez truda in povsem spontano, zato je tudi naše znanje jezika v osnovi nezavedno. Šele v šoli k jeziku pristopimo racionalno in analitično. Ob tem pa se pojavi vprašanje, kako naj tolmač k SZJ in tolmačenju SZJ pristopi racionalno in analitično, če pa SZJ še ni bil opisan z znanstveno slovnico.

»Razvijanje« slovnice SZJ

Do danes so raziskovalci pri opisovanju SZJ večinoma izhajali iz tradicionalnega opisovanja govornih jezikov (slovenščine) in zato spregledali določene podobnosti in podrobnosti, ki se pokažejo šele ob natančnejši analizi. Številni zato znakovnim jezikom (oziroma konkretno SZJ) na načelni ravni sicer priznavajo status polnokrvnih in samostojnih jezikov, a jim očitajo, da ne poznajo sklonov, ne izražajo slovničnega števila in spola. Hkrati jih skušajo »razviti« tako, da predpisujejo pravila, ki naj bi jim uporabniki SZJ sledili, ampak: slovnica SZJ je že razvita. Res je, da je drugačna od slovnice slovenščine (ravno zato ima SZJ status samostojnega jezika!), vendar to ne pomeni, da bi jo morali oziroma smeli na kakršenkoli način dopolnjevati. Za primerjavo: ali kdo trdi, da bi morali nemško slovnico šele »razviti«, ker ne pozna dvojine? Bi morali »razviti« angleščino, ker ne uporablja sklonov? Bi morali »razviti« slovenščino, ker ima samo šest sklonov, ne pa osem kot tamilski jezik?

Čeprav SZJ doslej še ni bil temeljito raziskan, to ne pomeni, da je kot jezik manj ali slabše razvit. Čeprav nima istih lastnosti kot slovenščina ali drugi govorni jeziki, ne pomeni, da je nepopoln ali neprimeren za komunikacijo. Izgovori, da se posameznih tematik ne da vedno dobro tolmačiti iz SZJ ali vanj, ker ni dovolj razvitega besednega zaklada, ne držijo, saj se besedni zaklad razvija ravno z jezikovno rabo. Če torej izhajamo iz stališča, da je SZJ samostojen jezik, ga tolmačem ni treba razvijati, ampak spoznavati, in to na zavestni ravni.

Kako se v SZJ izraža slovnični čas? Kako se izraža glagolsko ujemanje? Kako se oblikujejo prehodni in dvopredhodni stavki? Kako se zanika? Kako se sestavi vprašanje? Večina gluhih uporabnikov SZJ ne bi znala odgovoriti na ta vprašanja, čeprav intuitivno uporabljajo slovnične kategorije časa, ujemanja in zanikanja, z levo roko tvorijo vprašanja, prehodne in dvopredhodne stavke. Tudi tolmači vse naštetu uporabljajo, vendar je zanje bistveno, da to uporabljajo zavestno – in se na ta način izognejo nezavednim napakam. Torej: ali tolmači SZJ znajo odgovoriti na zgornja vprašanja? Morda se bo komu zdelo, da ni potrebe po tem, da bi se tolmači ukvarjali s slovnico SZJ in pri tem uporabljali zapletene slovnične izraze. Strinjam se. Nobene potrebe ni po zapletenih slovničnih izrazih. Slovnico lahko opisujemo tudi bolj preprosto, na primer: »Vzemi to besedo in jo daj v to in to obliko, zraven pa dodaj še tole končnico, da dobiš ...« Zakaj pa je pomembno, da tolmači zavestno poznajo slovnico SZJ, bom pokazal na primeru.

Primer: svojilni in vrstni pridevniki

V slovenščini se svojilni pridevniki tvorijo tako, da samostalniku, ki označuje lastnika (na primer *sosed*), dodamo končnico *-ov* ali *-ev* in tako dobimo pridevnik (na primer *sosedov*), ki označuje lastnino nekoga (na primer *sosedov kostanj*). Če isti postopek izpeljemo na samostalniku, ki ne označuje lastnika (na primer na drevesu *kostanj*), dobimo podoben pridevnik (*kostanjev*), ki pa ne označuje lastnine, ampak vrsto (na primer *kostanjev med*). Čeprav v slovenščini načeloma ločimo med svojilnimi pridevniki (tipa *sirov*) in vrstnimi (tipa *sirni*), se v

---

določenih primerih pridevnik na -ov ali -ev uporablja tudi kot vrstni (in ne kot svojilni).

V SZJ obstaja kretnja, ki označuje svojino in jo izvedemo z dlanjo v obliki črke »b«, ki jo usmerimo proti tisti točki v prostoru, ki jo zavzema lastnik. Najprej odkretamo lastnika (na primer SOSED), nato svojilno kretnjo (NJEBOV) in nazadnje lastnino (KOSTANJ). In kako tvorimo vrstne pridevnike v SZJ? Na to vprašanje kot jezikoslovec nimam odgovora, saj tema še ni bila raziskana. Vem pa, da številni tolmači po zgledu iz slovenščine, kjer se lahko ista oblika v nekaterih primerih uporablja tako za svojilne kot tudi za vrstne pridevnike, tudi v SZJ tvorijo vrstne pridevnike tako, kot bi šlo za svojilne. To je napaka. Napaka, ki ima (lahko) razsežne posledice: postopek tvorbe vrstnih pridevnikov po principu tvorbe svojilnih se namreč lahko »prime« in v SZJ zaživi.

Tak prenos iz enega jezika v drugega imenujemo izposojanje. S tem procesom ni nič narobe. Gre je običajen in pričakovan pojav, ki se dogaja v vseh jezikih in jezike načeloma bogati (če le izposojanje ni preveč obširno in ne izpodriva »avtohtonih«

slovničnih pravil). Problematično bi bilo načrtno izposojanje, ki spada v prej opisan nenaraven in nezaželen pojav »razvijanja« jezika. Denimo torej, da se izposojanje slovničnega pravila za tvorbo vrstnih pridevnikov v SZJ ne dogaja namerno (tj. zavestno), ampak nezavedno. Moj pomislek ob tem je, da tolmači kot strokovnjaki za prenos vsebine iz enega v drugi jezik ne bi smeli biti vzrok in vir nezavednega izposojanja – sploh pa ne v primeru manjšinskega jezika, za katerega že tako obstaja velika nevarnost čezmernega izposojanja od večinskega jezika.

Zaključek

Čeprav tolmači za SZJ nedvomno obvladajo SZJ, morajo svoje nezavedno znanje tega jezika ozaveštevati. Le tako se bodo lahko izognili strokovnim napakam, ki lahko nastanejo pri tolmačenju. Poglavitni cilj izobraževanja tolmačev za SZJ torej ni v tem, da bi se na pamet naučili nekaj strokovnih izrazov in slovničnih pravil, temveč jih opolnomočiti, da bi sami znali analizirati jezikovne podatke in sami odkrivati zakonitosti v jezikovni rabi SZJ.

TOLMAČ SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA MORA DOBRO POZNATI ZAKONODAJO, KI DAJE OKVIR IN UREJA PODROČJE STORITVE TOLMAČENJA

Darja FIŠER

Poklicna kvalifikacija tolmač/tolmačica SZJ

Poklicna kvalifikacija je delovna poklicna oziroma strokovna usposobljenost, potrebna za opravljanje poklica ali posameznih sklopov zadolžitve v okviru poklica na določeni ravni zahtevnosti.

Poklicna kvalifikacija je priznana kot nacionalna poklicna kvalifikacija.

Socialne in psihofizične lastnosti kandidatov so sestavni del poklicne kompetentnosti in kot take zahteva te poklicne kvalifikacije. Vključene so v ocenjevalni postopek, pri ocenjevanju portfolia, pripravi nalog za dokazovanje usposobljenosti in neposredno ocenjevanje.

Opređeljene so po posameznih področjih dela:

1. TOLMAČENJE: strpnost, nepristranskost prevajanja,
2. SOCIALNO VARSTVO: veselje do dela z ljudmi, sposobnost vzijljanja v druge osebe (empatija),
3. DELO Z GLUHIMI IN NAGLUŠNIMI OSEBAMI – UPORABNIKI SZJ: spoštovanje človekovega dostojanstva, sprejemanje različnosti,
4. ORGANIZACIJA DELA: organizacijske sposobnosti, fleksibilnost, iniciativnost,
5. ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI DELA: čustvena in osebna stabilnost, sposobnost razmejevanja med osebnimi in delovnimi problemi.

Socialno varstvo

Tolmačenje spada na področje socialnega varstva, ki obsega široko področje v državi. Dejavnost socialnega varstva ureja Zakon o socialnem varstvu, opravljajo pa jo javni zavodi, zasebne, dobrodelne in druge organizacije in zasebniki.

Poznati je treba osnove sistema socialnega varstva in znati poiskati svojo vlogo v tem sistemu. Le z dobrim poznavanjem področja lahko namreč tolmač/-ica SZJ pripomore k vzpostavi

vljanju in vzdrževanju uporabnikove socialne mreže.

Dostopnost do pravic, sredstev in storitev (v kontekstu družbenega, političnega, ekonomskega, organizacijskega in kulturnega okolja) sodi v kontekst človekovih splošnih pravic, kot so pravice, dajatve in storitve socialnega varstva in drugi viri, zagotovljeni s predpisi.

Značilnosti organizacijskega okolja so organiziranost služb, dostopnost in prilagojenost služb uporabnikom, organizacijske vrednote in kultura, postopki, pooblastila, dostopnost in kakovost obstoječih storitev (organizacijsko okolje bistveno določa dobro prakso, dostop do pravic in storitev in uresničevanje zagotovljenih pravic uporabnikov). V kontekst kulturnega okolja uvrščamo vrednote, tradicije, običaje, norme v družbenem okolju, probleme ...

Vse to mora tolmač slovenskega znakovnega jezika pri svojem delu poznati, spoštovati in upoštevati.

Država kot nosilka zakonodajne in upravne oblasti ima na področju socialne politike in socialnih dejavnosti najpomembnejšo vlogo. V sistem socialnega varstva se vključuje tudi lokalna skupnost, ki ima prav tako naloge, ki jih mora izvajati v sistemu socialnega varstva.

Po ustavi RS ima vsak državljan, vsak človek temeljne človekove pravice in temeljne svoboščine, ki jih mora vsakdo tudi spoštovati v odnosu do drugega. Za uresničevanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin skrbi državna oblast, ki ima zakonodajno funkcijo v obliki državnega zbora in sveta in izvršilno funkcijo v obliki vlade in ministrstev. Tretja veja oblasti je sodna.

Prav tako izvrševanje temeljnih človekovih pravic spoštuje in zagotavlja lokalna samouprava – občine z občinskim svetom, županom, nadzornim in občinskim odborom (strokovnim svetom).

Zakonodaja, ki pokriva področje storitve tolmačenja

Poleg socialnovarstvene zakonodaje se mora tolmač/-ica seznaniti tudi z zakonodajo s področja storitve tolmačenja. Brez dobrega poznavanja Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika ne gre, prav tako pa ne brez poznavanja socialnovarstvene zakonodaje, saj lahko le tako pri plačilu storitve ravna ustrezno.

Upoštevati mora Tarifo za tolmače slovenskega znakovnega jezika, ki je enotna za vse opravljene storitve tolmačenja. V povezavi s tem mora tolmaču biti poznan tudi Pravilnik o izkaznici in vavčerju.

Tolmač/-ica SZJ naj bi delo opravljal/-a vestno, profesionalno in z visoko mero etičnosti. Če pa se vendarle zalomi, je nujno poznati Pravilnik o disciplinski odgovornosti tolmača SZJ.

Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu in Poklicni kodeks tolmačev SZJ

Kultura komuniciranja je odraz kulture življenja. Ves sodobni svet temelji na načelih dobrega in učinkovitega komuniciranja. Vsaka komunikacija ima pravila in bonton pri pogovoru po telefonu prav gotovo vsi poznamo.

Nekatera pravila vedenja so zelo stara in imajo korenine v dolgoletni praksi uporabe telefona. S tem, ko jih upoštevamo in spoštujemo, izkazujemo svojo kulturo komuniciranja in svoj profesionalni odnos.

Zavedati se moramo, da nihče drugemu ne more vsiljevati pravil vedenja, če jih ta sam ne sprejme. Od posameznika bo odvisno, koliko bo priporočena pravila sprejel, v dejanski strokovni praksi pa se vedno pokaže, kdaj morajo postati obveznost.

Bonton se v poslovnem komuniciranju izraža na vseh podro-

čjih življenja, kjer se vključujemo kot tolmači. Še posebej pomembno vlogo pa igra v določenih situacijah, ki so za poslovanje in ugled organizacije bistvenega pomena.

Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu obsega:

- etičnost – osnova ravnanja = OSNOVA vašega dela,
- spoštovanje človekovih pravic in svoboščin = OSNOVA vašega dela,
- sprejemanje različnosti = 1. norma vašega kodeksa,
- spoštovanje poklicne avtonomije,
- enakopravnost prostovoljnega dela,
- pomoč za samostojnost in samopomoč,
- nezdružljivost vlog,
- spoštovanje odločitev posameznikov,
- možnosti izbire pomoči,
- dolžnost pomoči,
- spoštovanje človekove individualnosti, potreb in dostojanstva,
- kriteriji komuniciranja z javnostmi,
- preprečevanje osebnega nadlegovanja in nasilja,
- uveljavljanje in varovanje zasebnosti v domačem okolju ali v socialnih ustanovah,
- odprtost organizacij socialnega varstva in izvajalcev,
- zaupanje in varstvo podatkov,
- dolžnost izobraževanja in usposabljanja,
- sodelovanje in medsebojna pomoč med delavci socialnega varstva pri delu z uporabniki,
- odgovornost do družbe.

Ko tolmač/-ica prejme certifikat nacionalne poklicne kvalifikacije za poklic tolmača/-ice, se zaveže tako Kodeksu etičnih načel v socialnem varstvu kot Poklicnemu kodeksu tolmačev SZJ. Oba dokumenta – prvi podzakonski akt in drugi interni dokument ZZTSZJ – urejata etično ravnanje vsakega tolmača/-ice SZJ v odnosu do uporabnikov – tako gluhih kot slišočih. Vsaka kršitev kodeksov je sankcionirana. Zato je še toliko bolj nujno poznavanje zakonodaje in podzakonskih aktov.

OGLED RAZSTAVE O VODI V SLOVENIJI IN JUŽNEM SUDANU V MESTNEM MUZEJU LJUBLJANA

Metka KNEZ, uporabnica in članica MDGL

V okviru šole za tolmače pri Zavodu Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik je potekal ogled razstave o vodi v Sloveniji in Južnem Sudanu, ki je odprta pri Mestnem muzeju Ljubljana. Ogleda se nas je udeležila pisana družčina: osebe z gluhoto, naglušnostjo in gluhoslepoto, prav tako pa udeleženci šole za tolmače, ki obiskujejo modul o tolmačenju osebam z gluhoslepoto pod vodstvom gospe Zlate Crljenko.

Po razstavi, ki je v prvem nadstropju muzeja, nas je popeljal gospod Rok Koželj, zunanji sodelavec. Najprej smo si pogledali Zemljo in prisluhnili razlagi, kako je z vodo na našem planetu in drugod. V nadaljevanju smo spoznali zgodovino razvoja upravljanja z vodo v Sloveniji, Ljubljani in Južnem Sudanu. Gospod Koželj nam je predstavil tudi različne posode za vodo, oblike stranišč in različna plovila, ki so se razvijala skozi zgodovino. Razstava, postavljena v mestnem muzeju, obsega: fotografije, glinene in steklene posode, predmete v različnih slikarskih tehnikah, ki so opremljeni z vsebinskimi razlagami.

Ne glede na to da smo bili prisotni uporabniki z različno stopnjo izgube sluha in osebe z gluhoslepoto, so nam udeleženci šole, tolmači, omogočili spremljanje ogleda razstave v nam dostopnih tehnikah sporazumevanja in spremljanja informacij o razstavi. Udeleženci so se med seboj menjavali, da je vsak izmed nas lahko preizkusil različne načine podajanja informacij in tolmačenja, ki so jih izvajali tolmači. Čeprav se udeležen-

ci šole usposablajo za tolmače in bodo izpit za tolmača šole opravljali, so se izkazali kot zelo uspešni, prizadevni in zelo fleksibilni, saj so vsem prisotnim omogočili celovit vpogled v razstavo.

Po zaključenem ogledu, ki je trajal približno uro in pol, smo se zbrani napotili v spodnji prostor muzeja, kjer smo v omizju izmenjali medsebojne občutke, izkušnje in videnje različnih vidikov tolmačenja glede na specifične potrebe udeležencev. Vsi prisotni smo se strinjali, da je bil skupen ogled razstave zelo zanimiva in posebna izkušnja, saj so tako udeleženci, tolmači, kot tudi mi, uporabniki, izvedeli veliko novega. Udeleženci so dobili pristno izkušnjo tolmačenja v praksi, uporabniki pa smo izvedeli veliko zanimivega o vodi, česar številni od nas nismo poznali.

Zase lahko povem, da sem prvič v življenju zares uživala na razstavi, saj sem dobila informacije in razlago tako, da sem lahko dogajanje tekoče spremljala, prav tako sem vse lepo razumela. V svojem imenu in imenu drugih (mislim, da se bodo strinjali s tem tudi ostali) se iskreno zahvaljujem Mestnemu muzeju Ljubljana, ki nam je omogočil brezplačen vodeni ogled. Udeležencem, tolmačem, in ge. Zlati Crljenko pa iskrena hvala za organizacijo in izvedbo spremljanja ogleda v nam prilagojenih pristopih. Upamo, da bomo lahko podobno izkušnjo še kdaj ponovili.